

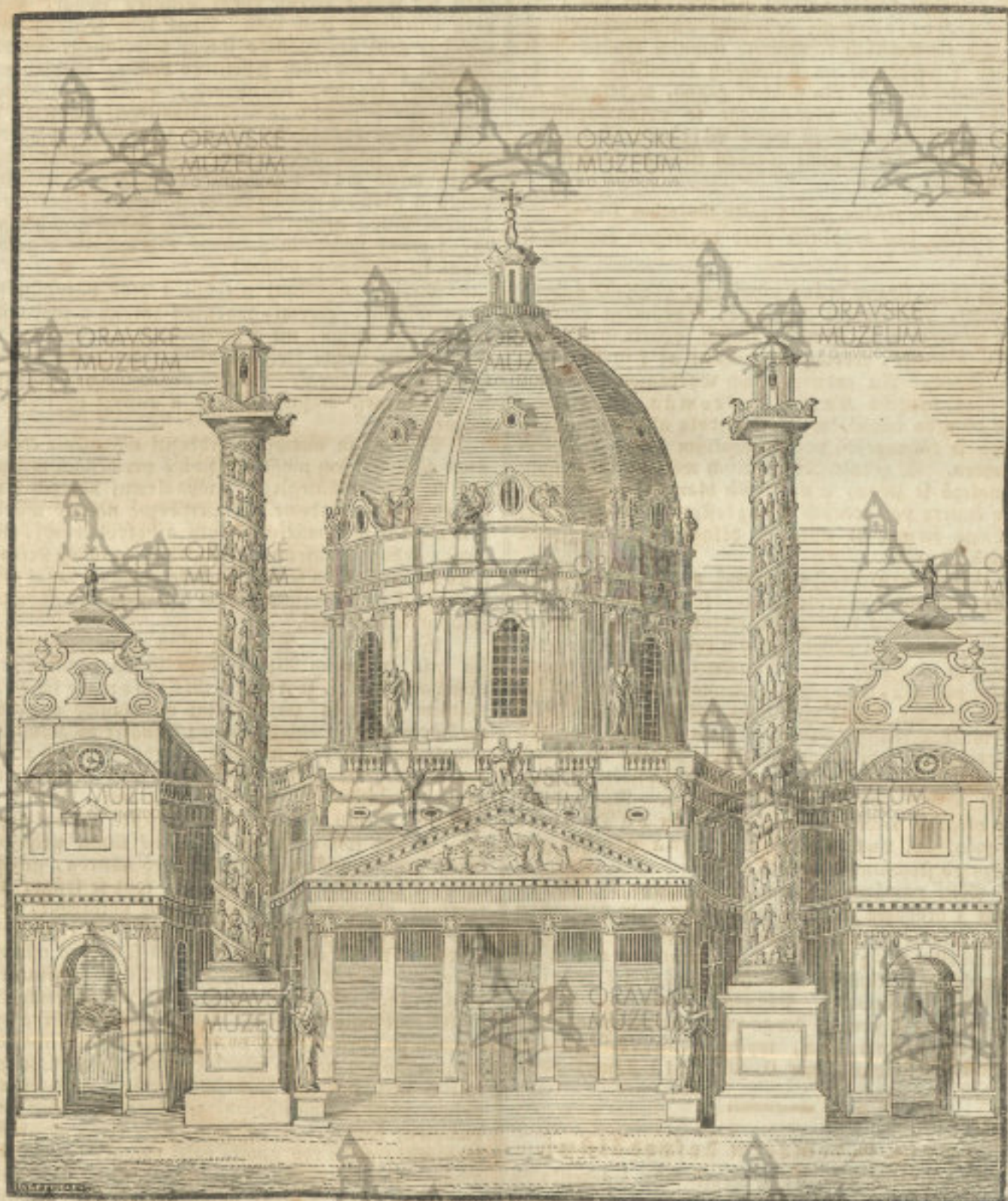
S w ě t o z o r,

nehylaciněgšj spis obrázkowj k rozšíření užitečných známostj
pro Čechy, Morawany a Slowáky.

Číslo 4.

Vychází každou sobotu.

1854.

(Chrám sv. Karla ve Vídni.)

Chrám sw. Karla we Wídni.

Náherný tento chrám Páně, nepochybně nepřerwidelněgi stavený kostel w celém císařském sjelelním městě, z rozkazu císaře Karla VI. podle slibu od něho w čas morové rány 1713 swatému Karlowi Borromäusowi učiněného, spolu s přiležícím obydlným křizowníků s červenau hvězdau, od téhož císaře zde osazených, wystaven gest od Filippa Martinelli, pod zpráwu a podle výměru slavného Jana Kisse- ra z Erlachu, od něhož téměř vseska gina tehdejší weliká stavení we Wídni pocházegí. Léta 1716 sám císař základní kámen k němu položil, léta pak 1737 kardinal Kollovič giž dokonauý chrám zasvětil.

Po 10 welikých kamenných stupních vystupuge se wzhůru k anprawné na 6 sloupích korintského pořadí spojwagící bráně. Na průčelí gegim, wzdělaném na podobu troghranu, představuge se poslawyppulým dílem w bílém mramoru městě Wídeň w čas morového sauzení, pod nímž slatými literami tato slowa žalnu psána stoji: MUZEUM

„Vota mea reddam in conspectu timentium Deum.“

(Sliby své vyplním před obličejem bogicích se Boha.)

Z obogí strany brány wynilagi, oddělené nahoru wzhůru, dva wysocí sloupowé, w průměru 13 stře- wíků zlaustí a 41 stře wíků zwořší, opatčenj točitými schody u wstítí, wědaucjmi nahoru až k fantom bla- wám gegich. Na gednom z nich wyobrazen gest žiwot i ponauí swatého Karla Borromäa, na druhém dwoy od něho činěné, w pásmě jezdeci až nahoru okolo sloupů se táhnaucím, poslawyppulým dílem w bílém mramoru. W gedněkáždě z malých wěží na konci slou- pů nalezá se zwon, a na rozích hlavy těch soch umj- stěno čtvero pozlacených orlic z leštawého kowu, kteréz křídla swyma se stýlagice delagi zábradlí jezhora na těch sloupích.

U prostřed hlawního stavení yne se hrde wzhůru osmihramý mečí pokrýta kápě (kulatě fienutí), za- wějna jezhora tak řečenau swjtecničej. Z obogí strany chrámu, mnohými podobiznami a rytinami ozdobeného, přidělaný gsau dvě poboční stavení, na způsob trium- fálních oblauků, pod nimiž postranními dveřmi do ko- stela se wchází. Nad nimi stoji zwony a hodiny. We- liký ostát ozdobege nebestá oslawu swatého Karla Borromäa z bílého mramoru. Malba na stropě, představugící „wpebenj Karla od neyswětěgší pan- ny do nebe,“ gest od Rottmayera. Na postran- ních ostájkách wiběti swatou Alžbětu od Dautleke Grána, sw. Lukáše od Suppena a gestě gine obrazy od slowných umělců poslé.

Mezi památkami tohoto welikolepého chrámu při- náleží i hrobowé znamenj wštecnému a w neylepším wěku zesnulému wědnáskému básníkowi, Janowi Gindrichowi z Collina, od přátel a citelů ge- ho, zwláště přičiněním hraběte Morice z Dietrich- steina, postawené. Pamětník tento od rezbáre Sautnera s pomoci dwau přátel zesnulého básníka, Fügera a Zautnera, wyhotowený, dwěma lety po smrti Collinowě, dne 9. září 1813 slawně odha- len gest.

Nowoty w domácím hospodářstwj.

Gedenkáždý člověk, a wedlé toho i gedenkáždý národ, přirozeným během mezi dvěma protivnými hranami se klátí, a brzo k gedně brzo ke druhé wjce

méně se nachyluge, mezi milowáním starých zwůků, obpěgů, řádů, a mezi bažením po newotě. Moc na- wyllosti geg k tomu přidržuge, aby zděděného způsobu žiwobytj mitteralž se nesraustel; snazenj ale po dofo- nalošti geg k tomu wede, aby nowých a wždy lepších wěcí wyhledáwal.

W ohledu tom podle stupňů wzdělanosti rozliče- ných národů trogi zwláště rozdiel znamenati lze. Ná- rodowé na nejnižším stupni zročenosti a cwičenosti postawenj, lowectwím, rybářstwím nebo šumwými pľodinami rostlinnými se žiwěj, způsobu žiwobytj ge- dnau obraného nastroje nemějí; dnešní synowé gegich gsau we wšsem wěrný obraz praotců swých, kteréz před tisíciletím žiwí byli. Dpak toho spatřuge se u národů, genž nepřewěššeho stupně wzdělanosti dosáhli: dychtěnj po nowotách wšelitého druhu, nowých wy- nálezcích, frogích, řádích atd., u nich we své ney- wětší síle se gevoj a ty nepřeznamitěgší, wesele i za- lestné úkazy občanského žiwota pľezuge. U národů žiwčnosti swau mezi těmito u prostřed postawených obogí mýstřowá, i milowánj a bágenj starebých zwůků a řádů, i wydáwánj se w newoty, podle roz- diľnosti staru gednotlivých lidů a stupně gegich oswo- ty, z čehož negednau podobné rozdwegenj a gatoby zápas sľ lidůch powstáwá.

Wlezitím wzdělanj a tudž i esub národůw gde swau wlaštj, gňymí, wyššími zákony a mocnostmi wyměřenau cestau, nie se neohlédage na protivné po- loženj obau stran, zwelstewatellu staré doby a hanců newot anebo newpaf. Gese to prawd, gemuz wzpějti se na čas gest možné, dokonce a nastroje odolati není možné.

Magice na aumyslu předložiti wáženému čtenár- stwu gňym časem myšlěnký své o proměnách w žiwob- ytj lidstěm pocházegících z wynalezenj nowých stro- gů (masin), hlademe zde předběžně některé wýpisky o nowotách w domácím žiwotu a hospodářstwí, wá- žené z gedneho časopisu anglického, a tudž sice ney- wjce na Angličany se wztahugící, mehaucj wšak wždy smadné i k nám, našim časům a našemu způsobu my- šlěnj obrácený býti.

Widlicky. Widlicky gsau wynálezci wlaštj. Za časů králowny Alžběty byly w Angličanech gestě takowau řdkosti, že Fynes Morison we swém pa- matném cestopisu zmjnu činj o smławwě s gedním zpráwcecm sedy z ohledu cesty z Wenátele do Konstanti- nopole zawřeně, w nž sobě obgednau strawu u stolu tohoto zpráwce s tím doložením, aby při tom měl „swau zwlaštj stěmeti čili čisti, nůž, lžci a wi- dlicky.“ Tento poslednj nářog gestě tak byl nezna- mý, že thž spisowatel za potřebné uznal připogiti i trátke geho wypsánj. „Gese to prý nářog, gehož se užívá k zapichnutí a držení masa, řož se frági: nebo tamegší obywatelé za nepřisľušné pokládagi, doth- kati se prsty pokrmů.“ Gestě na konci 16ho stoletj předkowě naši, obpěgem dnešních Turků a ostatních národů w Turecku obhwagících, gedli maso berance ge mezi prsty. Wábec nezdá se, žebý oni u swých stolů přjiti byli čistoty stěriti: kladli zagřte kosi a gine obržky na ubrau, kteréz potom sluzebnjci welikým dře- wěným nožem gatoby ohrablem do kofe se stolu zmi- tali a ušľželi. W Němech užívánj wědlicek něco dřiwě, nežli w Angličanech, zobwěgnešo, ačlesli i tam duchownj horliwci se nalezáti, kterj to za prohřešenj wvhlášili, gestli řdo ginák, nežli rukama swyma maso gidal. Paměti hodné gest, že w kláštěře sw. Maurya weliká a dlouhá rozepře w ohledu tom mezi řebolníky powstala, gestě starší mezi nimi starodawního oby-

a zamezeno bylo, poněvadž sobě slechta stěžovala, žeby přejínan toho nezdramého a odporného káře do města přigížbati nemohla. Holinsheď již r. 1550 všeobecně užívání kamenného uhlí předpověděl, wi-da, která za jeho času opatrování lesů dokonce bylo zanedbáno. Vidě bydlící v tédy fraginách, kde ge-ště dřeva fu páliwu se užívá, ughstugi, že Lon-ducana již po širkowém zápachu geho statistwa sna-žno rozejnati lze.

Madonna Rafaełowa.

Wafoj Mozart w hudbě, tak mládenecky Ra-fael w malbě za neywětšijho mistry wšedy času a zemj, a za neywrownaný wzor swého umění wšec se pošťádá. Pročež za to máme, že čtenářům wděl učiníme, goshko, předšťádajíce jim zde odlisu (kopii) geduho z neykrásnějších obrazů tohoto umělce, něco o běhu života geho w krátkosti připomeneme.

Rafael, syn nepatrného maljře, gménem Gio-vanni (Zana) Sanzio, narodil se 1483 w Urbu w Blaskách, a zpočátku od otce w umění maljř-ském cwičen byl, až posud gednau sám, bez pomoci geho, na wněšnuu čili přjdowornau stěnu otcowšeho do-mu Madonu s dítětem Gežíšem wymalował, kteráž starému Sanziu swětým toho byla důkazem, že geg

dach syna geho již daleko předstihnuł. Malba tato spolu s tím kusem stěny, na němž se nalezala, byla přenesena do pokoje domu, kdež až dodnes se spa-truge, Rafael pak dán byl na učení se slawnému Peruginowi, genuž se on brzo wyrownal, taž že byla mladým tinto umělcem mezi 15tým a 18tým ro-tem wěku geho zhotowená ode děl mistry geho stěžem rozejnána býti mohla.

Město Florence, tato vlast umělců a uměle-ckých sléností, nadechlo umu Rafaelowu nové síly, nového života. Zde en měl příležitost zanášeti se studowáním neywětších děl malby welikých před-chádců swých, a wstoupiti w přátelstě swazky s ney-přednějšími mistry umění swého. Později, po smrti rodičů swých, wrátiv se za přejínan ugetj dědictwí swého do Urbina, a odtud přessed do Perugia, wyhotowil w obegim městě několikero obrazů, kterjž geg na wysoké místo eti a slávy mezi tehdejšími umělci powysili; a wšak na wrah umění swého tepr-wa po nawrácení swém do Florence se wstwiňnuł, kdež obzwlášť w barwitosti u Fra Bartolomea znamenitě prospěl.

Rafael sotwý 25tý rok byl nastoupil, když geg papež Julius II., zamýšleje wystawení chrámu sw. Petra a přezdobení watikanského palácu, do Řima powołal. Swatý stec přigal mladého maljře s neoby-čegnuu dobrotiwostí a přízní, k nimž pak umělci s ú-ctau, která téměř sobě rovně neměla. Již prwnj díla, kteráž zde wysonal, tak welice w řadu papežowu byla whod, že tžj rowešel swjzj malby na wápne od ginych maljřů we watikau swém zrušiti, aby tudjž mistry wšedy obraznosti a ruce Rafaelowě uprostranil. W prodlaženém času wyhotowil umělec tento zname-nité množství dokonalých mistrywských děl, gimiž ge-dnau mnozi palácowé w Řimě we chrámy umění obrácení glau, gednau sláva geho po wšedy koncínách Europy rozšířena geš. Papež, gfa tanto uměleckau přjcnliwostí geho nad mju potěšen a spogowen, usta-udwil geg za neywětšijho dozerce ozdowěwání palácu watikanského, a nadto přemnohými ginyi počestnými znamenjmi a dary počtil. Wino to zhotowil Ra-fael wypršowánj pro mnohé chrámy a paláce gal w Řimě tak i ginych městech wlastních, z rozkazu pak pa-peže Lw a X. ony wšec powěstně koberce gedně swě- nice watikau, kterjž potomně řazdoročně we swátel Božího těla weřegně ukazowání byli, a wšak pobřjdu w nowějších časjch na zmar přišli.

Podle welikého toho množství obrazů a maleb, zhotowených umelau rukau mistry tohoto, souditi bu-náleželo, že genu přauo bylo wysokého stáří došeti; a wšak nic méně umělec tento, okraša umění maljř-ského, již we 37mém roce wěku swého smrtj zachwá-cen a z počtu živých wytržen byl. Poslednj Rafael-owo, již eizj rukau dowršené dílo „Proměněnj Páně“ nalezá se we watikau, a powšechně za neywětš-nejší mistrywské dílo křesťanského umění se pošťádá.

Rafael negen uměním swým se stwěl; i usleds-tilost mrawů geho, prostota, ředčnost a upřimnost, naposledy sama spanilost postawy geho všeobecně mu přjzue a ládu zgednaly, tak že téměř neuj příkladu, aby kterjž wzněšený maljř mezi spoluumělci swými tak málo byl nepřjzníweč a sotu měl, gafo Rafael, což gednau snab i tudjž poslo, že umělostj swau wšed-ky gine daleko přesahowal, a že ani sama záwjst ne-smrtedlných geho děl neetně dotýkati se neopowážila. Rafael nebył wšsem nenáwistněm krásného po-hlawj, a wšak řadně se neoženil, wěnowaw sebe a celý swig život swému umění a přátelům. Prudlá